

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Psychologická próza Miroslava Hanuše

Bakalářská práce

Studijní program: B7310 – Filologie
Studijní obor: 7310R033 – Český jazyk a literatura

Autor práce: **Eva Chládková**
Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva Chládková**
Osobní číslo: **P12000388**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obor: **Český jazyk a literatura**
Název tématu: **Psychologická próza Miroslava Hanuše**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Charakteristika psychologicky zaměřených próz Miroslava Hanuše, vydaných ve čtyřicátých letech, a to z hlediska poetiky a žánrové typologie psychologického románu.
Požadavky: Prostudování primární a sekundární literatury.
Metody: Stylová analýza, interpretace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- HANUŠ, M. Méněcennost. Praha: Melantrich, 1972.
HANUŠ, M. Pavel a Gertruda. Praha: Václav Petr, 1942.
HANUŠ, M. Na trati je mlha. Praha: Václav Petr, 1940.
HANUŠ, M. Petr a Kristina. Praha: Václav Petr, 1944.
GINZBURGOVÁ, L. Psychologická próza. Praha: Odeon, 1982.
MOLDANOVÁ, D. Psychologický román in: Poetika české meziválečné literatury. Praha: ČS, 1987.
MOLDANOVÁ, D. Zrození psychologického románu z románu ztracených iluzí, Česká literatura, 1987.
SOUČKOVÁ, M.; HAVRÁNEK B. Posmrtný odlitek z prací Věry Liškové. Praha: Melantrich, 1945.
GÖTZ, F., ref. Méněcennost, Čteme, 1942.
JUNGMANN, M. Miroslav Hanuš, Literární noviny, 1967.
POLÁK, K., ref. Na trati je mlha, Národní práce, 1940.
POLÁK, K., ref. Petr a Kristina, Národní práce, 1945.
STICH, A., Trápení v řeči postav, Knižní kultura, 1964.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.**
Katedra českého jazyka a literatury

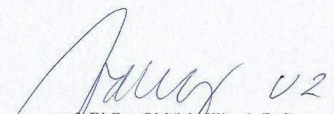
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uliěný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí doc. PhDr. Evě Štědroňové, CSc., za cenné rady, věcné připomínky a za ochotně poskytovanou pomoc při koncipování bakalářské práce.

Děkuji Mgr. Vojtěchu Dvořákovi za anglický překlad v práci a také bych ráda poděkovala své rodině za podporu ve studiu a při psaní bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá psychologickými prózami Miroslava Hanuše, které vyšly ve čtyřicátých letech 20. století. Text práce je rozdělen do dvou částí. První část se zaměřuje na osobnost a tvorbu Miroslava Hanuše v kontextu vývoje žánru psychologické prózy. Druhá část obsahuje stylovou analýzu a interpretaci románů *Na trati je mlha*, *Pavel a Gertruda*, *Méněcennost* a *Petr a Kristina*. Cílem bakalářské práce je charakteristika zmíněných románů z hlediska poetiky a žánrové typologie psychologického románu.

Klíčová slova

Miroslav Hanuš, psychologický román, čtyřicátá léta 20. století, *Na trati je mlha*, *Pavel a Gertruda*, *Méněcennost*, *Petr a Kristina*

Synopsis

My Bachelor's thesis deals with psychological works of prose by Miroslav Hanuš which were released in 1940s. The text of the thesis is split into two parts. The first part is focused on the personality and artistic creation of Miroslav Hanuš in the context of the genre development of the psychological prose. The second part contains the style analysis and interpretation of the novels *Na trati je mlha* (It is foggy at the railway), *Pavel a Gertruda* (Paul and Gertrude), *Méněcennost* (Inferiority) a *Petr a Kristina* (Peter and Christine). The target of my Bachelor's thesis is to characterize the mentioned novels from the perspective of poetics and genre typology of the psychological novel.

Key Words

Miroslav Hanuš, psychological novel, 1940s, *Na trati je mlha*, *Pavel a Gertruda*, *Méněcennost*, *Petr a Kristina*

Obsah

Úvod	9
1 Osobnost Miroslava Hanuše.....	10
1.1 Život.....	10
1.2 Dílo z hlediska literárněhistorického kontextu	11
2 Žánr psychologického románu	13
3 Typologie románů Miroslava Hanuše	17
3.1 Téma a motivy.....	18
3.2 Postavy	19
3.2.1 Blažena Kosmová	21
3.2.2 Karel.....	21
3.2.3 Herbert Oakley.....	22
3.2.4 Gertruda	22
3.2.5 Pavel.....	23
3.2.6 Tomáš.....	23
3.2.7 Arnošt Tejmar	24
3.2.8 Anna Tejmarová	25
3.2.9 Monika.....	26
3.2.10 Petr.....	26
3.2.11 Kristina.....	27
3.3 Prostředí	39
3.4 Vyprávění a vypravěč	41
Závěr	45
Seznam použité literatury	46

Seznam obrázků

Obrázek 1: Miroslav Hanuš	10
Obrázek 2: Na trati je mlha.....	17
Obrázek 3: Pavel a Gertruda.....	20
Obrázek 4: Méněcennost	27
Obrázek 5: Petr a Kristina.....	39

Úvod

Bakalářská práce představuje Miroslava Hanuše a jeho psychologickou prózu vydanou ve čtyřicátých letech 20. století. Text práce je rozdělen do dvou částí. První část se věnuje osobnosti Miroslava Hanuše a jeho dílu z hlediska literárněhistorického kontextu. Druhá část, využívající metody stylové analýzy a interpretace, se zabývá charakteristikou psychologicky zaměřené prózy Miroslava Hanuše ze čtyřicátých let, což jsou romány *Na trati je mlha*, *Pavel a Gertruda*, *Méněcennost* a *Petr a Kristina*. Zkoumanými kategoriemi jsou téma a motivy, postavy, prostředí, vyprávění a vypravěč, a to s ohledem na prvky psychologické prózy. V závěru shrnuji analýzy a interpretace.

1 Osobnost Miroslava Hanuše

Miroslav Hanuš, český prozaik zabývající se současností, ale také historií, byl autorem povídek s mravní problematikou, psychologických románů a próz pro mládež. Jeho čtenářsky nejúspěšnější román z prvního tvůrčího období nese název *Méněcennost*.

1.1 Život

Obrázek 1: Miroslav Hanuš

Narodil se 15. května roku 1907 v Praze. Jeho otec byl pekařským dělníkem, později se stal úředníkem. Mladý Hanuš navštěvoval v Praze základní školu a gymnázium. Roku 1926 maturoval a pokračoval ve studiu na Filosofické fakultě Karlovy univerzity v oboru dějepis a zeměpis, které úspěšně ukončil v roce 1931. Po absolvování vojenské služby zůstal ve svém oboru a vyučoval nejprve na Moravě v měšťanských školách v letech 1933–1937, poté na středních školách v Chrudimi, a to až do svého odchodu do důchodu v roce 1968.

Za účelem shromáždění materiálů ke svým pracím podnikl Hanuš několik cest do ciziny. V roce 1947 byl v Norsku, cesta byla přínosná pro prózu *Setkání na paku*, ve které Hanuš popisuje expedici Rolanda Amundsena, který pomohl vzducholodi Italia. Cesta do Holandska a Maďarska v letech 1957 a 1959 mu byla inspirací pro dvoudílný román o Janu Amosu Komenském. Zemřel v Chrudimi 26. září roku 1995.

1.2 Dílo z hlediska literárněhistorického kontextu

Hanušovy prózy, vydané během okupace a odpovídající dobovému básnickému programu Kamila Bednáře *nahý člověk*,¹ kladou důraz na problematiku vnitřního boje jedince, jenž není určován časovými ani společenskými vztahy. Hrdinové jsou kolísaví, určují je jejich názory, problémy, neměnná povaha a také osud, příliš se neformují proměnlivými zkušenostmi.

V prvních dvou Hanušových románech je rozvíjeno téma milostných vztahů, mravní očisty, a to především u ženských hrdinek. V již zmiňovaném nejúspěšnějším románu *Méněcennost* (1942, přepracováno 1972) ovlivňují ženské hrdinky život protagonisty lékaře, postavy, jež představuje mravně nezakotveného introverta. Vnitřního klidu dosahuje lékař útekem ze společnosti k evangelické sektě nabízející prostý život. Navazujícím románem je *Petr a Kristina* (1944), v němž vypravěč směřuje pozornost na lékařova syna, mladého muže a představitele nové generace, který touží po nápravě společnosti.

Pro Hanuše je sociální problematika otázkou mravní, což lze doložit na utopicky pojaté *Legendě o Tomášovi* (1947), kde je boj za sociální spravedlnost inspirovaný křesťanskou vírou. Pro autora je běžné užívání detektivních a fantaskních prvků. Ve vyprávění staví postavy do vyhraněných krizových situací, což se týká i postav, které mají své předobrazy v realitě. Například deníku amerického letce a polárního badatele Richarda Evelyn Byrda využil jako základu pro román *Bílá cesta mužů* (1943, přepracováno 1970) o ničujícím vlivu samoty. Román *Já – spravedlnost* (1946, přepracováno 1969) rozvíjí teorii o tom, jaký mohl být osud Adolfa Hitlera po válce, naproti tomu již zmíněný román *Setkání na pakku* (1950) využívá fiktivnosti pouze ve svém dokumentárně nedoložitelném závěru.

Vrcholem historizující linie je dvoudílný román *Osud národa* (1957) a *Poutník v Amsterdamu* (1960). Autor užívá archaizující syntax a autentické výroky, z nichž sestává vyprávění o druhé polovině života Jana Amose Komenského. První díl není podrobnou životopisnou kronikou, nýbrž střetem učencových velkých plánů

¹ Bednářova poezie byla zformulovaná v eseji *Slovo k mladým*, kde popsal životní pocit generace utvářené skepsí k ideologiím. Básníkuv „nahý člověk“ byl vyvázaný ze společenských vztahů a směřoval k návratu k „věčným hodnotám“.

a pokořujících poměrů. Zaměřuje se na hrdinův niterný a zároveň dějinně podmíněný rozpor mezi teistickou vírou a soudobou racionální skepsí. Komenského osud je paralelní s osudem národa.

Kromě pokusu o románové psychologicky pojaté science fiction nazvané *Expedice Élauné* (1985) vydává Hanuš od poloviny šedesátých let především kratší prózy. Jedná se o novely *Jana* (1963) a *Slunce toho rána* (1966) ze studentského prostředí, dále o historické a utopické povídky, jež jsou spojeny s mravní problematikou a nesou název *Čtvrtý rozměr* (1968). Povídky o duševně narušených, přesto však nadprůměrných osobách obsahuje kniha *Znepokojiví hosté* (1982), jejímž tématem je lidská závislost na druhých. Tímto se zabývají také prózy pro mládež zpracovávající zážitky brigádníka mezi havíři. Jedná se o autobiografické dílo *Ze světa zkamenělého slunce* (1954), kde má závislost na druhých podobu kamarádství. Obecně téma lidské závislosti se variuje ve většině Hanušových děl, *ať už hrdina sounáležitost druhých, silnějších, potřebuje, nebo naopak pomocnou ruku druhým podává.*² Dodnes nevydaným románem o generálním tajemníku Organizace spojených národů Dagu Hammarskjöldovi zůstává próza *Pythagorejské ypsilon*.

² FORST V. a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2/I. H–J*. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0468. Miroslav Hanuš, 73 s.

2 Žánr psychologického románu

Psychologický román se ustálil jako samostatný žánr v 19. století z analytického románu 18. století, který zobrazoval lidské nitro, pocity často protikladné a jejich střety, jež vedou k určitému jednání. Tyto pocity patřily romantickému hrdinovi, tzv. rozervanci, který se dostal do konfliktu se společností a nebyl schopný rozumného řešení. S nástupem realismu byly romantické problémy zakotveny do určitých historických a sociálních situací, staly se nástrojem hlubšího poznání hrdiny a jeho nitra, soudobé sociální reality a její kritiky. Zde, v rozkvětu realistické prózy, se rozvinul psychologický román.

Klíčovým tématem je od devadesátých let 19. století vztah člověka a společnosti, jeho hledání místa v ní a vztah člověka k sobě samému, hledání vlastní identity, což je také příznačné pro romány Miroslava Hanuše. První téma se přiklání ke společenskému románu, druhé k psychologickému. V českých prózách se tato témata objevují zároveň, tedy nevychází jedno z druhého. *Výchozím typem pro rozvoj českého psychologického románu 20. století byl román „ztracených iluzí“ či „citové výchovy“.*³ Typickým příkladem může být román *Santa Lucia* (1893) od Viléma Mrštíka, dále romány Antonína Sovy, Růženy Svobodové a dalších. Chudí mladí hrdinové se v těchto románech vydávají ze známého rodinného prostředí do velkého světa, který se snaží se svými ideály dobýt, ovšem morální, psychické, ani fyzické síly hrdinů nestačí na jeho zdolání. Hrdinové kvůli nízkému sebevědomí, nedostatečné vnitřní síle nebo po prvním neúspěchu rezignují, v horším případě předčasně umírají. V tomto románovém typu se postavy plně soustředí na svůj osud.

U dalších autorů, například u Fráni Šrámka, se témata románů dále vyvíjejí, konflikt se neodehrává ve vědomí, ale v rovině lidského citění. Pocity nejsou racionálně pojmenovány, ale tematizovány a metaforizovány, a tak je přiblížena nálada, která je důsledkem určitého lidského jednání. Hrdinové bojují se společností za právo na lásku, morálku a lidský vztah člověka k člověku. Tyto motivy jsou zastoupeny i v Hanušových románech, na rozdíl od Šrámka ovšem u něj nedochází k tak výraznému oslabení dějovosti, které je zapříčiněno právě soustředěním se na nitro postavy, což se rozchází

³ MOLDANOVÁ, D. Zrození psychologického románu z románu ztracených iluzí. *Česká literatura*, 1987, roč. 35, č. 1. ISSN 009-0468. 30 s.

s propracovaným schématem románu ztracených iluzí. Líčeny jsou pouze jisté epizodní okamžiky hrdinova života a především vnitřní monology. Autorský subjekt vstupuje výrazně do děje nejen jako vypravěč, ale také jako jedna z postav, Hanuš je naopak vypravěčem nadosobním. Prostředí, v němž se děj odehrává, je v souladu s hrdinou a jeho prožíváním. Dalším autorem románu ztracených iluzí je Karel Matěj Čapek-Chod, který ho obohatil o nový rozměr, hlavní postava je nejen typem tragického hrdiny, ale také obětí ironického osudu. Vyprávění o hlavní postavě je doplněno řadou epizodických příběhů jiných postav z různého prostředí, které zobrazují alternativní možnosti hrdinova života, čímž se problematizuje původní podoba románu ztracených iluzí. Pozdější Čapkovo dílo je ovlivněno první světovou válkou, románu ztracených iluzí se vymyká, hlavní hrdina po svých neúspěších začíná znovu bez cíle dobývat velký svět, dílo tíhne k *poválečnému optimismu a víře v mravní obrodu jedince i celého národa*.⁴ Hanušova návaznost na Čapka-Choda je patrná v hlavní protagonistce románu *Na trati je mlha*, která se také stala obětí ironie osudu, prošla si jednou katastrofou za druhou.

S obměnou románu ztracených iluzí souvisí pokusy o nový typ psychologické prózy, příkladem může být *Žalář nejtemnější* (1916) od Ivana Olbrachta. Jedná se o studii lidského nitra, kde protagonistou není již chudý mladý hrdina, který chce dobýt svět, jak bylo řečeno výše, ale zámožný úředník, který byl kvůli úrazu předčasně penzionován, čímž skončila jeho úspěšná kariéra. Nedokáže se vypořádat se slepotou, žárlivostí ničící jejich vztah se ženou a vášní k ní. Protagonista uvedené prózy již nebojuje se společností, ale se sebou samým, vše plyne z jeho životního postoje, charakteru a psychického rozpoložení. Důležitá je epizoda, jak hrdina ve snu okradl o pár haléřů pikolíka, právě zde se ukazuje jeho vnitřní rozpolcenost, která ho znepokojuje. Oproti románu ztracených iluzí je prostředí uzavřené, jedná se o kratší časové období, ve vyprávění je méně postav. Obdobně tvořil o deset let mladší Karel Čapek, ale také jejich následovník Hanuš, který se rovněž ve svých románech uzavřeným rodinným prostředím zabývá. Čapek ještě navázal na téma vnitřní nevyrovnanosti hrdinů, poprvé ve větším rozsahu užitě v raných psychologických prózách Ivana Olbrachta. V Čapkových prózách se staly typickými témata

⁴ MOLDANOVÁ, D. Zrození psychologického románu z románu ztracených iluzí. *Česká literatura*, 1987, roč. 35, č. 1. ISSN 009-0468. 33 s.

*mnohovýznamovosti lidského jednání, neschopnosti celistvě uchopit lidský život, vynést nad ním absolutní soud.*⁵ Sám Karel Čapek o své tvorbě nehovořil jako o psychologické, ovšem prostředků psychoanalytické metody v ní v různých obměnách užívá.

Olbrachtovo a Čapkovo obohacení psychologické prózy využili autoři psychologicko-analytických románů zabývající se tématy mimořádného lidského osudu, který je poznamenán určitou chorobnou zvláštností. Jmenovitě se jedná o Benjamina Kličku s prózou o zločinu se sexuálním motivem, Egona Hostovského s hrdinou poznamenaným vyloučením z kolektivu, Karla Josefa Beneše s tématem hledání lidské identity a Vladimíra Neffa s hrdiny majícími problémy v rodinných a partnerských vztazích. V souvislosti s tímto typem románu je třeba zmínit autory obnovující úzký vztah mezi románem psychologickým a sociálním, tedy Jaroslava Havlíčka a Václava Řezáče. Havlíček se zabývá tématem konfliktu člověka se sociálním prostředím, snu a skutečnosti a tím, co je společensky přijatelné, Řezáč formováním lidské osobnosti, které je ovlivněno okolním prostředím, především vše prostupujícím fenoménem zla.

Psychologická próza nabývá v polovině třicátých let 20. století nových rozměrů, výše zmínění autoři vycházející z románu ztracených iluzí se od něj začali odpoutávat, vytvářeli nový románový typ s tématy sice tradičními, avšak nově pojatými a ztvárněnými novými vyjadřovacími prostředky. Nejvýrazněji se ve třicátých letech projevuje změna vypravěče z vševědoucího v er formě na vypravěče v ich formě. Samotný hrdina odkrývá své nitro, vypráví svoji životní cestu končící ztrátou iluzí. Zprostředkovává svůj názor na obecně platnou etiku, zobrazuje vlastní morálku a objasňuje motivy volby mezi dobrem a zlem. Změnou vypravěče dochází k tomu, že postava není objektivně souzena vypravěčem vševědoucím, a tím může být rovněž ovlivněno utváření čtenářova úsudku o postavě, a to i přes to, že postava nejednala dle recipientova názoru v souladu s morálkou a ustálenými konvencemi chování. Ze způsobu, jakým postava danou situaci líčí, může být za jistých životních okolností zřejmé, že nebylo jiného východiska, a tedy jednala v rámci svých možností

⁵ ZEMAN, M. a kolektiv pracovníků ÚČSL ČSAV. *Poetika české meziválečné literatury (Proměny žánrů)*. Praha: Československý spisovatel, 1987. Psychologický román (Dobrava Moldanová), 222 s.

pochopitelně. Autor se odvolává na čtenářovo mravní citění a jeho životní zkušenosti, upozorňuje na boj o existenci a na zklamání, které postavu mohlo změnit, nikoli že by sama od svého zrození musela být nositelem zla. Ač se jedná o postavu negativní, čtenář ji může vnímat stále jako lidskou. *Jednoznačný odsudek se problematizuje. Jádrem románu se pak stává základní etická otázka, otázka odlišení dobra a zla, otázka mravního zdraví člověka, směřující k poznání, že zlo v sobě obsahuje zárodek dobra a dobro zla, nebo jinak řečeno, že není absolutního zla.*⁶ Důležité je zmínit, že ne vždy je hranice mezi dobrem a zlem evidentní, nemusí se jednat o postavy násilné, vášnivé nebo třeba intrikánské. V dalším vývoji psychologické prózy je tento svár zobrazen ve všedním životě, například v prózách Jaroslava Havlíčka. Na tradici tvorby třicátých let Hanuš navázal snad jen tematicky, dotýká se motivu mravního jednání, ale jeho vypravěč je stále vševědoucí.

Vyjádření niterných stavů jako prostředku výpovědi o soudobé situaci a zvláště například o době druhé světové války a s ní spjatému tématu osudu židů nalezneme rovněž u autorů druhé poloviny 20. století, za všechny jmenujme Ladislava Fukse a Arnošta Lustiga. Soubor dobra se zlem je sledován v celospolečenském kontextu, jednotliví hrdinové zobrazují typy jedinců, kteří symbolizují celou společenskou skupinu. Autoři se vrací k objektivnímu vypravěči, aby v díle komplexně vyjádřili svůj názor na sociální problémy doby, lidské existence, upozornili na manipulaci lidským vědomím a na otázku svobodné volby, čímž se mění podoba psychologického románu. Počíná se více soustřeďovat na odpovědnost jedince ke kolektivu a umělce ke společnosti, směřuje k románu filosoficko-etickému.

K psychologické próze se také obrací řada autorů patřících do generace debutující za války, nejvýznamnějším z nich byl právě Miroslav Hanuš, zabývající se proměnami partnerských a rodinných vztahů ve společnosti (*Pavel a Gertruda*) a zobrazením hledání smyslu života a vnitřní svobody, přičemž se hrdinové potýkají se sociálními bariérami a společenskými předsudky doby, ve které žijí (*Méněcennost, Petr a Kristina*). Pro vypjaté situace vyzdvihuje jako nejdůležitější vůli, mravní odpovědnost a odvahu, jak se to pokusím ukázat v dalším výkladu.

⁶ MOLDANOVÁ, D. Zrození psychologického románu z románu ztracených iluzí. *Česká literatura*, 1987, roč. 35, č. 1. ISSN 009-0468. 41 s.

3 Typologie románů Miroslava Hanuše

Hanušovy romány se řadí k psychologickému žánru. Jejich analýzám a interpretacím se budu věnovat v chronologickém pořadí dle data vydání. První dva rozebírané romány *Na trati je mlha* a *Pavel a Gertruda* jsou komorně pojaty, vyprávění se soustředí na duševní děje, snad právě proto se příliš nedozvídáme o fyzické podobě postav a prostředí místním i sociálním. V dalších dvou románech *Méněcennost* a *Petr a Kristina* dochází k proměně struktury tradičního typu psychologické prózy a to tím, že do života hlavních hrdinů vstupují společenské události. V popředí všech románů stojí introvertní hrdina zasazený do všedního života, ve kterém se utváří proces jeho mravní přeměny.

Vybrané estetické kategorie budu zkoumat s ohledem na prvky psychologické prózy, především se zaměřím na postavy, které jsou z pohledu žánru nejdůležitější. Věnovat se budu prostředí i vyprávění a vypravěči, což jsou kategorie úzce svázané s postavami. Nejprve zmíním téma a motivy rozebíraných knih.

Obrázek 2: Na trati je mlha⁷

⁷ Obálku vytvořil Jaroslav Šváb, český grafik a ilustrátor, člen Sdružení českých umělců grafiků Hollar.

3.1 Téma a motivy

První autorova psychologická próza *Na trati je mlha* je románem životní výchovy, zabývá se tématem vztahu mezi mužem a ženou a charakterem hlavní protagonistky Blaženy. Umělecká hodnota románu spočívá v autorově schopnosti vyjádřit protikladné motivy, jimiž jsou láska a smrt, skepse a víra, vzestup a pád, duševno a tělesnost, což doložím na příkladech u jednotlivých próz. V prvním románu se vypráví o podobě lásky rodinné, opatrovnické a milenecké v kontrastu s motivem smrti. Smutek ze ztráty přechází ve víru, že život protagonistky neztratil smysl, že je stále k něčemu předurčena. Šťastné chvíle plné klidu střídají životní zlomové okamžiky, například smrt opatrovníka, ke kterému se hrdinka emocionálně upnula. Její duševní láska je v kontrastu s tělesnou, která je pro ni spíše povinností než příjemným prožitkem. Jedná se o komorní příběh manželské dvojice, která se zaplete do milostného trojúhelníku.

V pořadí druhý, milostný román *Pavel a Gertruda*, se také zabývá výše uvedenými motivy. Obě zmíněné prózy jsou si blízké tematicky v tom, že se neobyčejná žena provdá za emočně slabého muže a snaží se z něj učinit osobnost. Gertrudě zemře manžel, ovšem po skepsi ze ztráty dokáže znovu navázat partnerský vztah. Dalším motivem je schopnost obětování se. Protagonistka najde sílu a obětuje se ve prospěch svého mladšího muže. Motiv duševna a tělesnosti není ve srovnání s prvním románem v kontrastu, naopak, dochází k jeho souznění. Příběh končí náhlou smrtí Gertrudina manžela.

V románu *Méněcennost*, třetím v pořadí, vystupuje oproti románům předešlým mužský protagonista. Je jím Arnošt Tejmar. Především jeho se týká hlavní téma, jímž je svědomí formované na základě životních proher a hledání východiska. Řešení životní situace vidí v předstírání, vzdává se svých nejbližších a finguje vlastní smrt. Próza již není jen komorním příběhem manželského soužití, ale do života manželů vstupuje první světová válka, se kterou se musí vyrovnat. Ve srovnání s prvními dvěma prózami je zde novým tématem postavení jedince ve společnosti. Ve vyprávění jsou totožné motivy jako v první próze. V manželství hlavního hrdiny ustoupily postavy od tělesných prožitků a nedochází zde k souznění jako v románu druhém. Motiv lásky tvoří protiklad smrti, která pro protagonistu prózy představuje životní zlom. Vkládá víru do dalšího manželství, která ovšem není naplněna.

Na román *Méněcennost* přímo navazuje čtvrtá próza *Petr a Kristina*, která má objasnit, co nebylo vyřčeno v závěru předcházejícího románu, tedy zda se má jedinec přiklonit k víře, nebo k rozumovému postoji k životu. Motivem je hledání, a to nejen vnitřních jistot, ale také otce, ve kterém se protagonista románu Petr nechce zklamat a věří, že stále žije a že za jeho útekem nebyla pouhá zbabělost. Důležitým tématem je láska, nejen milenecká, ale především láska otce a syna a obecně láska v rodinných vztazích. I zde je motiv lásky postaven do kontrastu s motivem smrti. Protagonistovi třetího románu Arnoštovi zemře manželka, druhorozený syn, a poté finguje svoji smrt. Prvorozený nemanželský syn Petr se musí vypořádat se svoji potlačovanou láskou k otci. Důležitým motivem je naděje. O lásce jako citu, ale také tělesné se vypráví při setkáních Petra s vesnickou dívkou Kristinou. Petr se snaží vášeň potlačovat, aby Kristině neublížil. Sama Kristina nebere tělesnou lásku jako milostný prožitek, ale pouze jako prostředek ke zplození dítěte.

3.2 Postavy

Literární postava je bytostí nebo subjektem ve vyprávěném příběhu, je zpravidla určená jménem a představuje nějaké téma. Autor pomocí postav zkoumá a modeluje odlišné postoje, na svět pohlíží očima jiného člověka. Součástí příběhu může být i sám vypravěč. Počet postav v díle není nijak omezen a i jediná postava může zastupovat větší počet rolí. U postav rozlišujeme jednající subjekty a objekty těchto subjektů. Každé jednání postav je spojené s emocemi a s motivací, jež vede k určitému rozhodování. Jednání postav může být iracionální a nečitelné, což lze pokládat za autorský záměr, umožňující nejrůznější interpretace.

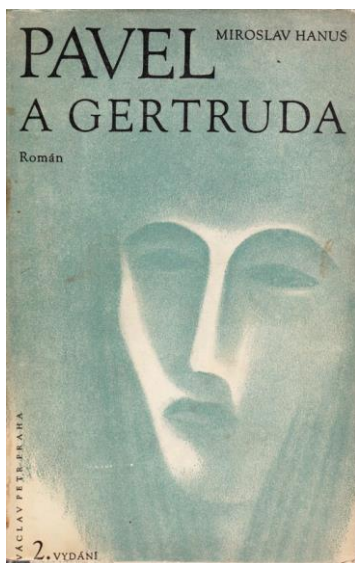
Postavy můžeme rozdělit na hlavní a vedlejší, kladné a záporné nebo i neutrální. Ději podřízené postavy se označují jako plošné, naopak ději nadřazené jsou postavy plastické neboli psychologické. Plošné postavy jsou charakterizovány jednoduchými typovými znaky, jejich charakter je jednoznačně určený. U postav plastických se seznamujeme s jejich duševními procesy, jejichž součástí jsou emocionální stavy, snění, vzpomínání atd. S tímto členěním souvisí rozdělení postav na konstantní a vývojové. Vývojové postavy nejen že fyzicky dospívají a stárnou, ale především se formuje jejich mentální stránka osobnosti. Podle členění Daniely Hodrové⁸ je *postava – definice*

⁸ HODROVÁ, D. *...na okraji chaosu...* Praha: Torst, 2001. 865 s. ISBN 80-7215-140-1.

a *postava – hypotéza*. *Postava – definice* má jednotný charakter, je jednoznačná a můžeme si ji plně určit a vysvětlit. Oproti tomu *postava – hypotéza* není plně vysvětlitelná a zosobňuje tajemnost nebo nejednoznačnost.

Postavy jsou charakterizovány buď přímo podstatnými a přídavnými jmény, tedy je známý výslovně definovaný status postavy, nebo nepřímo. U nepřímé charakterizace jsou vlastnosti postav různým způsobem znázorňovány, dokládány a naznačovány. To souvisí s jejich činností, řečí a způsobem uvažování v konkrétních situacích, vnějším vzhledem a také prostředím, které postavu ovlivnilo nebo formovalo. Významnou roli hraje i jméno postavy, které označuje například pohlaví, národnost nebo jiné aspekty. Jména mohou být nenápadná nebo naopak záměrně neobvyklá.

Vybraným postavám z jednotlivých románů se budu věnovat v dílčích podkapitolách, kde uvedu, ve kterém románu vystupují, zmíním jejich charakteristiku podle výše uvedených členění a narativní postupy, jež výrazně přispěly k formování jejich charakteru. Podrobným analýzám postav z hlediska prvků psychologické prózy se budu věnovat následně po jejich stručném uvedení a popisu jejich vzájemných vztahů.

Obrázek 3: Pavel a Gertruda⁹

⁹ Obálku vytvořil Jaroslav Šváb, český grafik a ilustrátor, člen Sdružení českých umělců grafiků Hollar.

3.2.1 Blažena Kosmová

Hlavní protagonistka románu *Na trati je mlha* je postavou vývojovou. Vyprávění se soustřeďuje na proces jejího fyzického stárnutí, přičemž se formuje mentální stránka její osobnosti. Próza členěná na dvě knihy nejprve vypráví o jejím dětství a dospívání, poté se zaměří na manželství. Zmíněné dětství mělo důležitý dopad na Blaženinu osobnost, a tedy i jednání. Blažena odkrývá své nitro rozsáhlými vnitřními monology, odhaluje své emocionální stavy a vzpomínky, které se jí nejen při zlomových událostech vrací a stále ji ovlivňují: *Září, to byl vždycky měsíc vzpomínek. To byla teta Anna, doktor Švarc a Michael...*¹⁰ Jedná se především o smrt jejího otce, pěstouna a svěřence Michaela. Blažena je postavou – hypotézou, protože není plně vysvětlitelná, vypravěč ji popisuje charakterizací nepřímou. Také jméno postavy hraje důležitou roli: *Byl to jasný den, slavná jízda a malá pohanka v babiččině náručí usnula. Ale za hodinu v sakristii se pan farář zamračil. Blažena, to je křesťanské jméno?*¹¹ Jeho neobvyklost značí jistou výjimečnost hrdinky, která se už od svého křtu odlišuje od okolí. S uvedeným souvisí také povahové rysy protagonistky, kterými se budu dále zabývat.

3.2.2 Karel

V próze *Na trati je mlha* plní postava Karla roli manžela hlavní hrdinky Blaženy. Vypravěč nás s postavou seznamuje v krátkých kapitolách knihy první, kde se dozvídáme nejen o jeho rodinném zázemí, univerzitních letech, první lásce, nejlepším příteli, ale také o narukování a následné proměně jeho názorů a postojů: *Potřeboval bys na vojnu, Martine, myslil si Karel, tam by tě naučili mluvit zřetelně a jaderně, nezahalovat věci do pavučinových tretek, oddělovat věc od všelijakých zdání, která vzrušují jen tebe, poněvadž sis je vymyslel pro lesk okamžiku.*¹² Je tedy postavou plastickou a vývojovou.

¹⁰ HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 263 s.

¹¹ TAMTÉŽ, 15 s.

¹² TAMTÉŽ, 180 s.

3.2.3 Herbert Oakley

V románu *Na trati je mlha* doplňuje postava Herberta Oakleyho milostný trojúhelník v manželství Blaženy a Karla. Jedná se o amerického spisovatele, jenž žije v Praze. Rodinným přítelem se stal díky malému synovi Blaženy a Karla Ivanovi, který ho s rodiči seznámil v parku. Herbert se tak stává pozorovatelem vztahu Blaženy a Karla: *Jsou opravdu tak nezranitelní, nebo mají tolik kázně a dovedou mlčet, myslil si Oakley a studoval tajně jejich vzájemný poměr. Všiml si přízvuků a pohledů. Nikdy se nepodařilo najít slabinu. Musil si přiznat, že žijí v naprosté loyaltě.*¹³ Ve vyprávění se dozvídáme o jeho životě, který předcházela seznámení s manželi, ale především je popsán jeho vztah k ženám a důvod, proč ho Blažena zaujala: *Blažena ho vábila jako nezvyklý typ ženské inteligence. Nic víc. Když mluvila, mohl pozorovat její obličej a neshledával jej hezkým. Bylo v něm něco strohého, takové nežensky puritánská příslost. Oči jí zářily, ale byly studené, leptavé a nádherně klidné.*¹⁴ Blažena chce opustit Karla a odletět s Herbertem, ale stane se letecká tragédie, při které Herbert umírá.

Postava Herberta Oakleyho prošla jistým vývojem, který je po líčené situaci seznámení s manželi již dotvořen, vypravěč nás s ním pouze seznamuje, nikoli že by se charakter postavy významně utvářel během vyprávění. Dozvídáme se o stavech emocionálních a vzpomínkách. Postava je tedy plastická, není jednoznačná ani předvídatelná. Je to patrné v závěrečných kapitolách vyprávění, kdy chce Blaženu přimět, aby své rozhodnutí opustit manžela změnila. Herbertovo jméno neznačí pouze národnost, dle mého názoru je v něm skryta symbolika něčeho nového a neznámého, co Blaženu přitahuje.

3.2.4 Gertruda

Protagonistka vyprávění románu *Pavel a Gertruda* je postavou plastickou, známe její niterné stavy, pocity a vzpomínky. Její psychiku zasáhla sebevražda prvního manžela, kvůli které musela pobývat v sanatoriu: *Tenkrát, když se to stalo, našli Gertrudu vedle mrtvého muže, seděla na zemi opřena o postel. Okno a okenní stěna byly*

¹³ HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 273 s.

¹⁴ TAMTÉŽ, 273 s.

postříkány mozkiem a krví a Gertruda mlčela. Pokoušeli se jí vyptávat, ale nedostali odpovědi, dívala se někam před sebe, měla nepřítomný výraz a nejevila zájem o to, co se kolem ní dalo. Snad nervové zhroucení. Odvezli ji do nemocnice.¹⁵ Jedná se o vývojovou postavu, která ve vyprávění stárne fyzicky, ale především se duševně formuje její osobnost. Je postavou – hypotézou.

3.2.5 Pavel

Postava Pavla vystupuje v próze *Pavel a Gertruda*, a to především v roli milence a manžela Gertrudy. Seznámili se v sanatoriu, kde se Pavel zotavoval po zápalu plic. Pavla vychovávala matka, po jejíž smrti výchovu převzala teta z otcovy strany, což sehrálo důležitou roli v jeho charakteru. Výchově a jejímu vlivu se budu podrobněji věnovat dále. Pavel je tedy postavou vývojovou a plastickou:

*Kdy jste to psal? Než jsem onemocněl. Tenkrát jsem viděl poprvé nahou ženu. Byla to nevěstka. Proč mi to říkáte? Abyste věděla, kdo jsem. Ano; pozvala mě do svého pokoje a já jsem šel. Bylo jí dvacet let. Gertruda sklopila hlavu, slyšela v Pavlově řeči spodní tón hořkosti, ale nebyla ještě rozhodnuta. Šel jsem hned, když mě oslovila. Přál jsem si to. Ale pak jsem utekl, doslovně utekl. Nevím proč, nedovedu si to vysvětlit.*¹⁶

3.2.6 Tomáš

Postava Tomáše je nejlepším přítelem Pavla z prózy *Pavel a Gertruda*. Se sňatkem Pavla s Gertrudou nesouhlasí, ale jde jim za svědka. Později zjišťuje, že se do Gertrudy zamiloval. Podnikne dlouhou cestu a nedá o sobě jedinou zprávu. Po jeho návratu se dozvídáme, že našel cestu k Bohu. Je sochařem, tvoří busty. Jeho osobnost se změnila natolik, že ovlivnila i jeho tvorbu, je tedy postavou vývojovou a také plastickou: *Protože jsem našel vaši pravou podobu. Tamhle to – ukázal na Gertrudin portrét u boční stěny – to nejste vy. To je mělké a povrchní. Vy vlastně nejste smyslná, Gertrudo, to není vaše podstata ani váš půvab. Váš bytostný základ je docela jinde. Už jsem vás objevil, běžím po dobré stopě. Proč ne sv. Klára? Proč ne svěťice?*¹⁷

¹⁵ HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 60 s.

¹⁶ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*, Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 133 s.

¹⁷ TAMTÉŽ, 172 s.

Důležitou postavou související s Tomášem je jeho sestra Anna, do které se zamiluje Pavel. V tom okamžiku nastává zásadní zvrát. Tomáš se stává pomocníkem v uskutečnění plánu Gertrudy. Jedná se o slib, který dala Pavlovi. Vráti mu svobodu, až pozná, že je tomu třeba. S pomocí Tomáše a nejrůznějších náhod dovede Pavla znovu k Anně. Tomáš se stává její oporou v těžkém životním rozhodnutí.

3.2.7 Arnošt Tejmar

Hlavní protagonista románu *Méněcennost* je postavou plastickou a postavou – hypotézou. Byl vychováván především matkou Annou, jejíž postavě se budu dále věnovat. V době studií medicíny se od rodičů odstěhoval a měl poměr s manželkou domovníka Kateřinou, která toužila po dítěti. Narodil se jim syn Petr, ale Kateřina ho vychovávala se svým manželem. Arnošt se v nemocnici seznámil s dívkou Monikou, s níž se později oženil. Nyní se podrobněji zaměřím na osobnost Arnošta, jejíž vývoj započal ve vyprávění prózy *Méněcennost*, ale plně se utvářel až ve vyprávění prózy následující, kterou je *Petr a Kristina*.

U Arnošta je nastíněn psychický problém. I přes to, že byl váženým lékařem, byl jeho projev často labilní: *Mnoha lidem se jevil jako člověk stížený těžkou hysterií, stále v něm bylo něco podrážděného. Snadno se ocital ve stavu bez kontroly, živelně si zabouřil, ale jeho hněv vyprchal často dříve, než ze sebe vychrlil všechna slova kalená v hořkosti. Něco se v něm zachvívalo v základech. Ta skutečná nemoc, kterou se nikdy neodvážil ani pojmenovat, rozdírala útroby. Ale to, co ho mučilo, nemohl vyvrhnout. Vědomí zmařeného života a úzkost z něho měl v sobě dál.*¹⁸ Ukázka je z období po Moničině smrti, která ho velmi zasáhla, ovšem ani před ní nebyl přátelským člověkem, ale chladně lhostejným, měl rád samotu: *Tři minuty nad propastí mu pozvedly náladu. Od rána ještě nepotkal člověka. To si ostatně přál. Ze samoty mezi lidmi se zatloukal do samoty bez lidí.*¹⁹ Kromě zaměstnání nebyl schopný kontaktu s lidmi: *Nakonec ho vždycky přepadla prudká touha po lidech. Zapadnout někam do hostince, popovídat si, opít se pocitem převahy. Věděl dobře, že mezi ně nepůjde. Nebud' směšný, Arnošte, vždyť ty se jich bojíš, proto se zavrtáváš stále hlouběji, proto se rveš s něčím, co není.*²⁰

¹⁸ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 312 s.

¹⁹ TAMTÉŽ, 288 s.

²⁰ TAMTÉŽ, 231 s.

Z mluvy samotného Arnošta je patrná jeho rozdvojená osobnost, což potvrzuje i Monika: *Už se možná nepamatuješ, ale já nikdy nezapomenu, protože tenkrát jsem v tobě objevila toho druhého. Schováváš ho i sám před sebou, jako by ses za něho styděl.*²¹ Arnoštovu vnitřní rozpolcenost charakterizuje také vztah k matce: *Kolikrát ho pobouřila, když se úmyslně dotýkala jeho citlivých míst, jak ji v takových chvílích nenáviděl, a přece ji zase vyhledával, přece se k ní vracel a měl ji rád.*²² Přes všechno zmíněné byl natolik silný, že nepřestával hledat smysl života. Ač se prohlašoval za nevěřícího, později byl ochoten hledat cestu k Bohu: *V každém jeho: Nech mne ozývalo se: Pomož mi.*²³ Arnoštův postoj se natolik proměnil, že začal nenávidět samotou. Za pomocí fingované smrti se rozhodl pro nový život bez minulosti a jeho povahové projevy se umírnily: *Ted' už vím, Kristinko, proč byl tak uzavřený a neproniknutelný. Proč nekřičel a neproklínal. To už věděl, co udělá. Byl rozhodnut.*²⁴ Arnošt je vývojovou postavou, která se díky uvědomění si sebe sama dokáže změnit.

3.2.8 Anna Tejmarová

Postava Anny Tejmarové má v próze *Méněcennost*, ale i v *Petrovi a Kristině* důležitou roli, o které pojednám dále. Jak bylo zmíněno, jedná se o Arnoštovu matku, která je vývojovou postavou, dozvídáme se o jejím dětství, době před sňatkem i následně po něm, jsou nám objasněny veškeré rodinné vztahy. Postava Anny Tejmarové neměla jednoduché dětství, není spokojená s manželem a trpí smrtí vnuka, k čemuž se přidal strach a obavy o syna Arnošta. Arnošt není jejím jediným dítětem, ale Anna ho měla nejradši a vkládala do něj veškeré své naděje. Dozvídáme se tedy o Anniných emocionálních stavech, vzpomínání a navíc o snění, což charakterizuje postavu plastickou. Prvně bych si dovolila označit postavu termínem postava – definice, protože její charakter je jednoznačný, můžeme si ho plně určit a vysvětlit. Postava ve vyprávění sice prochází vývojem, ale určující je pro její charakter a jednání víra. Recipient dokáže v průběhu vyprávění již odhadnout, jak se postava v dané situaci zachová nebo co řekne.

²¹ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 211 s.

²² TAMTÉŽ, 358 s.

²³ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 301 s.

²⁴ TAMTÉŽ, 247 s.

3.2.9 Monika

Monika je jednou z vedlejších postav románu *Měněcennost*, jejíž život ve fikčním světě románu také končí. V navazující próze *Petr a Kristina* se objevuje pouze ve vzpomínkách hrdinů. Monika byla dcerou Dory, která zastřelila svého manžela, protože trpěla jeho nevěrou. Po události byla Dora umístěna do léčebného zařízení a Monika zůstala v péči tety Fil. U tety se učila jezdit na koni, ale jedné noci ji shodil a Monika byla hospitalizována. V nemocnici poznala lékaře Arnošta, ten se později stal jejím manželem. S Arnoštem měli syna Martina, který Moniku přežil, ale ne na dlouho. Monika zemřela po dlouhém fyzickém i psychickém strádání, nedokázala se smířit se zjištěním, že má Arnošt nemanželského syna Petra, o kterém jí nic neřekl. Postava Moniky je plastická, známe její niterné stavy a pocity. Je také postavou vývojovou, fyzicky dospívá a formuje se její stránka osobnosti a v určitých povahových rysech se podobá její matce.

3.2.10 Petr

Hlavní protagonista románu *Petr a Kristina* je také postavou z románu *Měněcennost*, v němž se dozvídáme o jeho narození a dětství. Je to mladý muž, syn Kateřiny a Arnošta, vnuk Anny, který chce najít pravdu o otci, jehož původně nechtěl přijmout za vlastního, nyní se ale snaží vypořádat se s potlačovanou láskou k němu, a to ve chvíli, kdy je pokládán za mrtvého. Petr ale věří, že je jeho otec na živu a vydává se ho hledat. Při hledání se seznamuje s venkovskou dívkou Kristinou.

Petr je postavou plastickou a vývojovou, která během románu nachází nejen sama sebe, ale také pomáhá otci nalézt cestu zpět od evangelické sekty do běžného života: *Jak vypadá, řekla potom. Má obličej dítěte. Ne proto, že je zase oholen a že si dal krátce ostříhat vlasy. Tady někde u očí to má. Ani jsme mnoho nemluvili. Nebylo nějak třeba. Jen trochu o ústavě mi vypravoval, vesele, skoro žertem, ačkoliv při tom vážně myslil. Musil jsem se přesvědčovat, že je to opravdu on.*²⁵

²⁵ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 388 s.

3.2.11 Kristina

Ve vyprávění románu *Petr a Kristina* vystupuje postava venkovské dívky Kristiny. Je Petrovou první láskou. Patří mezi postavy plastické, známe její emocionální stavy a dozvídáme se vzpomínky na dětství. Jedná se také o postavu vývojovou a postavu – hypotézu: *Zatímco Petr mluvil, věděla, že teď končí zářivý podzim, který ji darovalo slunce a jakýsi neznámý Arnošt. Usmívala se a poslouchala, ale pohlcovala očima krajinu, dokud jí ještě vidí v její slávě. A tou byl Petr. Zítra nebo pozítří bude tu stát sama, dívat se k lesu, dokud nezmizí v těžké cloně mlhy, ve vlnách deště štvaneho větrem nebo v tichu padajících vloček. Vyrostla v samotě a teď teprve pocítila její bolest. Takhle jí snad bylo tenkrát, když si vysnila pohádku o topolu a bříze.*²⁶ Na formování její osobnosti výrazně přispělo dětství.

Obrázek 4: Měněcennost²⁷

Nyní přistoupím k analýzám výše zmíněných postav, spjatých s dějovou osnovou dílčích vyprávění, a to především s ohledem na prvky psychologické prózy.

Nejdříve se zaměřím na formování charakteru hlavních protagonistek z prvních dvou románů *Na trati je mlha* a *Pavel a Gertuda*, na němž se podílely těžké životní situace, které vedly k utváření jejich vlastností a životních postojů, jež jsou u obou

²⁶ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 312 s.

²⁷ Obálku vytvořil Libor Fára, český malíř, sochař, typograf, scénograf, kostýmní výtvarník a pedagog. V letech 1942–1944 byl žákem soukromé školy kreslení Jaroslava Švába Officina Pragensis.

hrdinek odlišné. Blaženina osobnost byla formována na základě veškerých zkušeností z dětství a manželství, Gertruda trpěla sebevraždou manžela, která ji změnila život a přivedla ji do sanatoria, kde se seznámila s Pavlem. Hlavní hrdina románu *Méněcennost* Arnošt je oproti oběma protagonistkám osobnostně rozpolcený, nenachází žádných jistot a hodnot. S tím může souviset čas a prostor, který nabývá poprvé důležitosti, protože román se odehrává v době válečné, čemuž se budu věnovat v kapitole *prostředí*. V charakteru hrdinek z prvních románů se neprojevuje dobová situace v takové podobě, jako u Arnošta: *Vrátil se jako jiný člověk; kteří přebyli válku doma, ustrnuli, opozdili se za ním. A tak byl nově a hlouběji oddělen od plynulosti života a cítil s jistotou, která mu až naháněla strach, že se nikdy nemůže přimknout ke společenství, z něhož ho vytrhla válka.*²⁸

Neopomenutelným námětem je dětství, v němž se především vyvíjí lidská osobnost. Z hlediska postav se pozastavím nad dětstvím Blaženy a Kristiny z románu *Na trati je mlha* a *Petr a Kristina*. V obou knihách je vylíčen nejtěžší věk obou dívek, který se výrazně odrazil v jejich dospívajícím a dospělém věku. Blažena trávila dětství ve strachu a v samotě. Bála se rodného domu, u kterého jí nechávala matka samotnou, když odcházela na pole. Blažena vnímala každý zvuk. Hrůzným zážitkem se jí stal příchod cikánky. Dalším strachem byly dlouhé cesty do školy a zpět domů: *Po dlouhá léta prožívala Blažena noc co noc hrůzu oněch trpkých cest do městečka. Ve snu se jí zjevovala nejen místa, které mívávala v útěku, ale i strach, mrazivý a nepřičetný strach, který na ni čísel z opuštěných polí, ze zeleného příšeří lesa, z mlhy, větru a lidí. Dvě hodiny denně se jí zažíral do duše, rozleptával její myšlení a po několik hodin ve škole seděl příkrčeně a zlomyslně v pozadí a pozoroval ji nepohnutými očima.*²⁹ Blažena byla uzavřená a málomluvná, stranila se dětí.

Kristinu matka stále zaměstnávala, nesměla si ani hrát. Nejdřív byla práce podávána jako hra, později se jednalo o úkol, který je třeba splnit. Obě dívky prožily dětství ve stálých obavách, stresu a strachu, což se projevilo na jejich emocionální a fyzické síle v jejich dospívání, Blažena se nedokázala radovat, spatřovala především strasti života, které ji stále nutily k pláči. Její projevy tělesné lásky byly chladné,

²⁸ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 265 s.

²⁹ HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 30–31 s.

neuměla se oddat muži, kterého milovala. Kristina byla svým způsobem uzavřená: *Vyrostla v samotě a teď teprve pocítila její bolest.*³⁰ Petrovi lásku sice projevovала, ale nedokázala mluvit o věcech, které ji trápily. V jejich rodině nebylo zvykem, aby se hovořilo o něčem jiném než o práci. Obě dívky spojoval zájem o četbu knih, což mohlo být jistým útekem od reality, v knihách hledaly sobě podobné osudy. Kristinu ovšem knihy vzrušovaly, nedokázala pochopit v nich popisovanou radost dětství, kterou ona sama nezažila: *Pokud se mohla pamatovat, nikdy si nehrála. Ne že by v sobě neměla přirozený sklon ke hře, ale proto, že tento raný sklon byl včas vypořádan a podřízen drsné zásadě užitečnosti.*³¹

V popředí prvních dvou próz tedy stojí odvážná intelektuální žena, která předčasně dospěla duševně i mravně a nelítostně soudí sama sebe i svůj nejbližší svět. Hlavní protagonistky obou románů Blažena i Gertruda hledají naplnění svého já a svého života v idealizované podobě lásky. Blažena je duševně nezralá, stále se hledající a zápasící o sebe samotnou: *Herberte, já vám rozumím. Nebudu plakat, potom. Budu s vámi silná. Nevytýkejte mi moji bezmocnost teď, kdy jsem ještě uprostřed starého života, kdy vidím jen trosky a střepy. Já jsem přece chtěla Karlovi pomáhat tak jako Michaelovi. Je slepý. A nemohu za to, že mi nerozuměl, že viděl jen mě a nakonec se vzdal.*³² Oproti Gertrudě je životnější, nechce se vzdát svého životního cíle, kterým je smysluplný život. Harmonická a osobnostně vyspělá Gertruda se vzdává svého muže ve prospěch jiné ženy a pro jeho vlastní dobro. Domnívá se, že svým již neočekávaným druhým sňatkem životní úlohu plně splnila: *Snad jsem měla dovést Pavla k Anně a Tomáše ke sv. Františkovi, snad bych měla ještě pro někoho zůstat, ale už jsem unavená a slabá. Jak mě zmohla ta moje bezvýznamná úložka.*³³

Zmiňovaný rozdíl mezi oběma protagonistkami může být dán rozdílnými zkušenostmi. Blaženin sňatek s Karlem byl sňatkem prvním, neztrácela v něm naději a věřila, že svých ideálů může dosáhnout po boku správného muže. S Karlem naplnění nedosáhla a upnula své naděje k Herbertovi. Gertruda již před Pavlem vdaná byla, měla tedy zkušenosti s manželstvím. Od Pavla nic neočekávala, nechtěla souhlasit ani

³⁰ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 312 s.

³¹ TAMTÉŽ, 175 s.

³² HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 345–346 s.

³³ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 211 s.

s partnerstvím, natož se sňatkem: *Opakovala si, že je to vlastně velmi jednoduché. To ani není rozhodování. Kolik je vám let, řekne mu a pak mu bude klidně vykládat, že se v jeho věku snadno lidé dopouštějí omylu, protože nečiní rozdíl mezi láskou a láskou k jedné ženě.*³⁴ Uvědomovala si touhu po svobodě, která se u Pavla může objevit a nechtěla mu stát v cestě. Významnou úlohu hrál věk, Gertruda byla oproti Pavlovi o osm let starší, s manželskými zkušenostmi, v mnoha ohledech vyspělejší. Zde hovoříme především o lásce milenecké, do které vstoupily povinnosti a odpovědnost manželská. V případě Pavla došlo k vystřízlivění, jehož se Gertruda obávala. Blažena a Karel si byli ve srovnání k nim věkově rovní a vstupovali do sňatku bez předsudků.

Ženy obecně v obou dílech utváří osobnost muže, nejen v rolích milenky a manželky: *Nebyl otrlý a zvláště ne ve vztahu k ženě. Monika v něm vytvořila zábranu před několika způsoby uvolnění. Dokonce to sahalo až ke Kateřině. Obě ho formovaly a tak si někdy uvědomoval, že předstírá i hněv a drsnost svojí profese.*³⁵ Ale také ženy – matky: *A často se stalo, že se Gertruda ulekla, jak jsou mělké základy Pavlovy osobnosti. Matka mu dala citovou bezbrannost a teta Anna nedovolila život, aby ho opravoval. Chtěla odčinit vinu, která ji tížila při vzpomínce na Pavlovu matku, a vytrhla hochu z kořenů chudoby a vzdoru. A tak obě ty ženy posilovaly každá svým způsobem Pavlův sklon k mátožnosti představ. Byl by životem rozdrčen, kdyby se náhle ocitl sám a bez ochrany. Když se mu zjevila třetí, Gertruda, a zasáhla ho krásou, včlenil si ji prostě do vlastního systému, jehož únosnost nevyzkoušel. A jako do něho přijal Gertrudu, tak odmítal všechno, co bylo se systémem v rozporu.*³⁶

Důležitým aspektem je výchova, která je často určující, a to například u matky Arnošta a matky Pavla, po níž se stala opatrovnící jeho teta, což dokládá ukázka výše. O těchto postavách v přehledu nepojednávám, a to z důvodu jejich vedlejších rolí ve vyprávění, ale jejich osudy shrnu stručně zde. Budou potřebné k uvedení motivu chudoby, který je kontrastní k motivu bohatství. Matka Arnošta o syna pečovala s láskou a vírou v Boha, vkládala do něho veškeré naděje, ze všech dětí ho měla nejradši a byla na něj pyšná. Arnošt si i v dospělosti její podporu a vliv uvědomoval, stal se z něj vážený lékař. Jejich vztah nebyl ovšem oboustranně vstřícný, matka chtěla

³⁴ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 82 s.

³⁵ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 286 s.

³⁶ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 156 s.

Arnošta stále zahrnovat láskou, péčí a zájmem, ale jemu se to často protivilo. I přes zmíněné na matku nezanevřel a stále ji navštěvoval. Tyto rozporuplné pocity byly následkem vnitřní rozpolcenosti Arnoštovy osobnosti, o čemž budu pojednávat dále. Klíčovým motivem byla především chudoba, kterou s matkou trpěli. Otec byl zaměstnaný před válkou v Rusku, ale domů se nevrátil, matka byla na výchovu sama, protože nechtěla oživit styky s rodinou, která manžela vyvrhla kvůli jejich sňatku, byla příliš hrdá: *Byla vždycky bledá a pořád unavená, i když se snažila usmívat, kdykoliv na ni pohlédl. Nedovedla se smířit se životem. Nechtěla přijmout jeho podmínky a byla s ním ucloumána. Nijak se nesnažila, aby si získala Pavlovu přichylnost, ale snad proto, že hoch zdědil její citovost a náklonost k slzám, lpěl na ní a vstřebal do sebe všechno, co ji činilo typickou. Nebyl vlastně nikdy dítětem, netrpěl nedostatkem dětské společnosti a osvojil si soustředěnost lidí milujících mlčení a samotu.*³⁷ Klidný a samostatný Pavel zůstal po matčině smrti u finančně zaopatřené tety, která se mu snažila nahradit matku. Z chlapce vyrostl muž vědomý si, co se sluší a patří, a právě proto žádal Gertrudu o ruku. Arnošt a Pavel žili v různém zázemí, a přesto měla výchova obou mladých mužů stejný účinek – mravní chování a úctu k ženám.

Vrátím se ještě k osobnosti matky Arnošta, která vytváří kontrast k postavě Moničiny matky Dory trpící psychickou poruchou. Annina síla pochází ze životních zkušeností, kterými si musela projít, z chudoby přes rodinné starosti, a i tak si udržela zdravého ducha. Svým dětem byla schopná vytvořit citové zázemí pro jejich rozvoj. Monika přišla o oba rodiče, protože matka podlehla šílenství a zastřelila otce: *Snad je to jen prudký otřes po porodu, byla přecitlivější, než tušil. Vzpomínal na první rozhovor o Doře, na její pátrání a slídění, které bylo nad její síly, narušený obzor jejího dospívání, který byl zdánlivě přikryt několika spokojenějšími léty u Fil. Citové trauma?*³⁸ Z uvedené citace je patrné, že Monika šla ve stopách své přecitlivělé matky, která se nedokázala smířit s nevěrou svého muže. Smyslem jejího života se stala touha po pomstě. Vlivem výchovy, ale snad také dědičnosti, se zmíněné přeneslo přes Moniku i na Marka, který se s mnohým nedokázal rozumně vyrovnat: *Neboť já – myslí si Petr sebevědomě – nejsem Moničin. Nehroutím se, ale účtuji.*³⁹ Psychickými poruchami trpí

³⁷ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 98 s.

³⁸ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 201 s.

³⁹ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 303 s.

v posledním románu mlynářova Kačenka a dívka Tonička, o jejich stavu se však dozvídáme pouze informativně.

V této části se zaměřím na podoby manželství a téma milostných trojúhelníků. Postavy řeší své milostné problémy, a to nejen hlavní protagonistky, ale také osoby doplňující milostný trojúhelník, jimiž jsou v prvním románu Herbert Oakley a v románu druhém Tomáš. Tito dva muži zprvu vstupují mezi manželé jím ku prospěchu: *Když však teď přicházel, bylo i jí milé, že ruší jejich samotu, že je spojuje proti jejich vůli a zbavuje tísně mlčení.*⁴⁰; *Několik dní se u nich neukázal. Postrádali ho. Nechtěli se k tomu přiznat, ale Tomášova bujarost, o níž netušili, že je předstírána, stala se tmelem jejich soběstačnosti.*⁴¹

V obou prózách je podoba manželství obdobná, nejsou naplněna tak, jak se očekávalo a muži, vstupující do komorního prostředí manželů, oživují stereotypnost soužití. Přináší nová témata k hovoru, bez nichž by mezi manželi patrně zavládlo mlčení ve snaze vyhnout se konfliktu: *A Karlovi se často zdálo, že je sám tak jako býval. V plánu byla někde chyba. Celá stavba se chvěla v základech. Někdy se lekal, když objevil, že jsou mezi nimi prostory, o nichž neměl tušení. Blažena se dívala odjinud. Měla vředy jiný názor.*⁴² *Koupíme si vždy dva exempláře, abychom mohli číst současně. Budeme objevovat spolu, řekla Gertruda oné noci, kdy se domnívala, že zvítězila nad Pavlovým zmatkem a přemohla svůj strach. Ale to byla nebezpečná cesta a po prvním roce manželství se jí vzdali. Neboť neobjevovali totéž a nechtěli se zarmucovat.*⁴³

Také manželství Arnošta s Monikou v *Méněcennosti* není zcela naplněno: *Tady někde jsou meze, které je oddělovaly. Ani jednu zkušenost neměli společnou. A on měl hledat cestu, protože ona na něho jistě spoléhala.*⁴⁴ Rozdílem je oproti předešlým prózám absence dalšího muže. Všechna uvedená manželství mají jedno společné, a to jsou rozdílné povahové rysy a hodnoty partnerů. Zdá se, že se dokáží doplňovat, ale

⁴⁰ HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 211 s.

⁴¹ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 163 s.

⁴² HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 204 s.

⁴³ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 156 s.

⁴⁴ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 149 s.

poté dochází ke zvratu, kdy zjišťují, že jejich manželství nemůže být naplněno a to, co je mělo spojovat, je od sebe odděluje.

Dalším podstatným motivem, který prostupuje všemi prózami, je smrt. Obecně lze postavy rozebíraných románů charakterizovat jako rozpolcené osobnosti, které se snaží najít vnitřní vyrovnanost a vytvořit si individuální mravní řád, protože ztratily absolutní jistoty. Do jejich tápání zasahuje smrt, po které následuje opět návrat do jejich individuálních světů.

V próze *Na trati je mlha* usiloval Karel o napsání díla, aby na něj mohla být Blažena pyšná, a chtěl tím učinit jejich svazek důstojným. Jeho pokusy ztroskotaly, nebránil tedy Blaženě, když ho chtěla opustit. V knize druhé se Tomáš vydává na cestu poté, co se zamiloval do Gertrudy, celá jeho osobnost se tím změnila. Gertrudě slibuje věrnost a oddanost za každých okolností i přes to, že ona platonicky miluje Pavla: *Snad nikdy nebudete moje, ale musíte aspoň být. Jen to mi dejte jako zástavu věrnosti. Pro mne jste zdroj, já porostu z vás a skrze vás. Aspoň takhle se mi neodpírejte.*⁴⁵ Obě vyprávění končí smrtí, Herbertovou a Pavlovou, což jsou zlomové okamžiky v životech obou protagonistek. Blaženě je nabídnuto vrátit se do jejich běžného manželského života, Gertruda chce žít dál ve společnosti Tomáše.

Prožívání zlomových okamžiků obou protagonistek je bez unáhlených rozhodnutí, ale přeci jen je Gertruda smířenější, snad tomu bylo z důvodu předčasného odpoutání se od Pavla kvůli Tomášově sestře Anně, která se stala jeho milenkou: *Nepokládám se za Vaši sokyni a mám Vás opravdu ráda. Tolik bych si přála, abyste mi nikdy nemusela vyčítat ten složitý řetěz lží, a vyumělkovaných náhod, které jsem tak trpělivě a s bolestí spřádala. Teď, když Vám píši, jsem mimo oblast lidské bolesti, jsem nějak osvobozena od sebe samé, nevyšlovně klidna a schopna radosti. Raduji se s Vámi a s Pavlem.*⁴⁶

Také v *Méněcennosti* je popisována snaha Arnošta o návrat do běžného života po smrti jeho ženy Moniky. Oproti románům předešlým tento zlom nepřichází v závěrečné části prózy, ale v jejím průběhu, hlavní hrdina se tedy dále potýká se životem uvnitř své osobnosti: *To je konečně pravda, nikdy neměl ani minutu klidu, pořád žil pod tlakem, jako by se pohyboval po mořském dně, kde na něho bez ustání něco číhalo, studený,*

⁴⁵ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 190 s.

⁴⁶ TAMTÉŽ, 215 s.

*vědoucí a krutý pohled. Chtěl se prodat z bídy a nenaučil se být bohatcem. Vzal si Kateřinu a nemiloval ji. Miloval Moniku a zničil ji tou lží, která prosákla celý jeho život. Marek – ten se ho zřekl. A Petr? Ten mu podal ruku ve smíru pozdě. Z lítosti.*⁴⁷ Ze zmíněné ukázky vyplývá také důležitost vlivu sociálního prostředí, který je patrný i v Blaženině dětství v románu prvním. Jedná se o motiv chudoby v kontrastu s hmotným bohatstvím, kdy člověk vytržený ze známého prostředí není následně schopný přizpůsobit se prostředí novému: *Ničeho neuměl řádně užívat, ani sebe ani života ani peněz.*⁴⁸ Vzpouru učiní až Petr, protagonista posledního románu, a to ve chvíli, kdy mu byla oznámena smrt otce. Nepřijímá návrat do běžného života, ale chce najít Arnoštovu pravdu. Právě v tom spočívá síla jeho osobnosti: *Právě tomuto Petrovi, který vyrostl rovně, kde by se mnozí pokřivili, musela být předložena pře života a smrti. Odpovědnosti a zvěle. Rozumu a šílenství. Pře krutá a krutě živá ve všech lidech, i v těch, kteří si ji neuvědomují a v nichž přece hlodá, i když se její bolest projeví teprve v poslední hodině.*⁴⁹

Zlomové okamžiky zasahující zásadně do životů hlavních hrdinů nemusí mít vždy podobu smrti. Například v případě vztahu Arnošta se synem Markem v *Méněcennosti* se jedná o problém rodinných vztahů, který je od sebe oddělí: *Je to tečka na konci mého plahočení. Od jednoho hrobu k druhému. A ty jsi teď pro mě mrtvější, než kdybych věděl, že tě uložím do truhly. Něco jiného je, víš-li, že můžeš něčí hrob vyhledat. Je to milosrdnější než přinutit mě, abych ho nesl v sobě.*⁵⁰ V rámci rodiny je třeba neopomenout dědičnost, která je v jistých chvílích pro chování postav určující: *Otcova drsnost v něm pronikla, pochmurný, kalný Arnošt vyskočil z přítmi a dal Petrovi tuto novou podobu, chtivost a drsný spár.*⁵¹ Osobnost je z velké části formována rodinným prostředím, jak již zmiňuji výše v případě motivu psychické poruchy Moničiny matky.

Všemi romány prostupuje téma mravního a etického jednání, a s tím spojená otázka dobra a zla. V prózách *Méněcennost* a *Petr a Kristina* je v rozhodování hrdinů klíčová víra. Postavy upřednostňují mravní jednání před svými city a touhami:

⁴⁷ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 363 s.

⁴⁸ TAMTÉŽ, 326 s.

⁴⁹ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 304 s.

⁵⁰ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 353 s.

⁵¹ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 255 s.

*Ano, opravdu, Tomáši. Věří v mravní řád a domnívá se, že by jej porušil, kdyby si přiznal pravdu. Nevím, zda je to spíše šílené nebo úctyhodné. Ale já jsem člověk, snad mám víru, jen rozechvěnou, docela malý plamének, který se každou chvíli uchyluje jinam, ale rozhodně nedopustím, aby se Pavel zničil pro svoji fixní ideu.⁵² S nimi se pak vyrovnávají, čímž dokazují svoji neobyčejnou vnitřní sílu: *Mlčet, řekla si zase, proč vnášet do Arnošta svár z pocitu viny? Nést svůj osud pokorně, to sama pokládala za povinnost hrdosti a za nezadatelné právo.*⁵³*

Psychická síla hrdiny se týká také otázky etiky, která je položena v *Méněcennosti*: *Jaká je v tom etika, když udržujete při životě člověka, o kterém bezpečně víte, že mu vnucujete jen několik týdnů zbytečné bolesti? Když už jen vegetuje pod zvířecí úrovní, když víte, že se bude ploužit po chodbách blázince, dokud ho neuštve nějaký blud nebo halucinace? A myslíš, že bys to jen tak dokázal? řekl tenkrát Arnošt, když nechtěl mluvit o Heřmanovi nebo o té staré paní v nejbolestivějším stadiu rakoviny...⁵⁴ A i když ji Arnošt nepovažuje v případě eutanázie za závaznou, sám ji vykonal. Obě ukázky zobrazují podobu dobra a zla, o které pojednávám v kapitole *psychologický román*, z čehož vyplývá, že i neetické jednání může být v některém případě lidské a především pochopitelné: *Tak si poněnáhlu uvědomoval dobro a zlo jako dva principy, které je nutno nějak utřídit, vysvětlit a smířit. Ale hned se přihlásil jeho rozum a tvrdil, že jsou nesmiřitelné.*⁵⁵ Otázku dobra a zla řeší také Petr: *A na čem tedy opravdu záleží? Na tom, kdo jsi a jaká jsi. Kolik máš v sobě dobra a pokud ho v sobě dovedeš znásobit. Kolik ho ze sebe vydáš. Dobra nebo ovšem zla. Ne, to není správné, dobra a zla. V čisté formě se ty dvě schopnosti skoro nevyskytují, obyčejně jsme namíchaní z obou v nejprapodivnějších poměrech.⁵⁶; *A teprve na druhém místě přichází vědění, protože je určováno dobrem nebo zlem. Je to prostředek k uskutečňování dobra nebo zla.*⁵⁷**

Kromě tématu morálky a etiky je v *Méněcennosti* v životech hrdinů důležitá vnitřní pevnost a síla překonat životní problémy. Zvláště pak u Arnoštovy matky,

⁵² HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 188 s.

⁵³ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 197 s.

⁵⁴ TAMTÉŽ, 362 s.

⁵⁵ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 194 s.

⁵⁶ TAMTÉŽ, 259 s.

⁵⁷ TAMTÉŽ, 260 s.

jejíž víru jsem již jako určující zmiňovala: *Petr nevěděl, zda je v těch slovech víc pýchy nebo pokory. Rozhodně však ji musel obdivovat pro tajemný zdroj síly, který v ní udržoval rovnováhu. To byl nepochybný fakt: tělo se vymklo z poslušnosti, ale duch se nedal zlomit. Ať už byla její víra jakéhokoliv původu, teď se osvědčila jako mocná zbraň a Petrův rozum byl v koncích.*⁵⁸ Mnohé jednání a konání postav je utvářeno právě na základě víry, která jim dává sílu k mravnímu jednání. Některé postavy, například Petr z románu *Petr a Kristina*, nechtějí víru přijmout, dávají přednost jiným řešením, i když jejich účinek nevyvrací: *Já nepodceňuji sugestivní moc modlitby, to by ostatně bylo směšné, když jsme se o ní přesvědčili. Ale takhle lacino se vypořádat se světem, to přece jen nechci. Nehodlám se vzdát práva na odpovědnost. Je přece lidská odpovědnost za život.*⁵⁹ Stejně názory bylo možné sledovat u Arnošta v *Méněcennosti*, který se k víře částečně přimkl až v době dospělosti. Ne že by sám uvěřil, ale v prostředí evangelické sekty se cítil dobře: *Myslil, že hledá Boha a hledal lidi.*⁶⁰ Oproti tomu Petr měl neustálou potřebu dávat svůj vzdor najevo. Otázka víry a rozumu vrcholí v závěru románu, kdy na ni Petr nalezne odpověď: *Potom z lásky. Tam snad někde končí tahle moje a vaše zvědavost. Tam je možná synthesisa. Tam začíná století víry a rozumu. Ve skutečnosti, nejen v dějinách a na papíře. To je moje a naše víra.*⁶¹

Důležitou funkci v románu *Petr a Kristina* mají sny. Sny jsou projekcí podvědomí. Snící osobě se utřídí myšlenky, pocity, vjemy, události, činy a jejich produkcí je sen. Řeč snu tedy umožňuje odkrýt vnitřní svět a *proniknout do intimních, zamlčených vrstev psychiky*⁶²: *Tak příkladně ty koně znám už moc let, i když jsem o nich jaktěživ nikomu nevypravovala. Nechtělo se mi bejt pro legraci, to víš, ale jak byla v rodině na prahu smrti, hned přiběhli koně. Moniku mi voznámili i Honzika, maminku i nebožtíka tatínka, dej jim Pán Bůh nebe.*⁶³ Ve vyprávění Arnoštiny matky symbolizují předzvěst neštěstí: *Stejně jsem z toho celá blázen, jaký mám teď sny. Dyt' já už ani*

⁵⁸ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 84 s.

⁵⁹ TAMTÉŽ, 86 s.

⁶⁰ TAMTÉŽ, 310 s.

⁶¹ TAMTÉŽ, 308 s.

⁶² *Expresionistické směřování Josefa K. Šejhara (studie)* [online]. Eva Štědroňová, poslední revize 27. 3. 2013 [cit. 17. 6. 2016]. <<https://elearning.fp.tul.cz/mod/page/view.php?id=5817>>

⁶³ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 50 s.

*pořádně nespím. Porád ten pár bílejších koní.*⁶⁴ Petr si sny racionálně vysvětloval: *Vy myslíte zase na ten svůj eschatologický sen, mával Petr podrážděně. To je přece jasné, proč se vám zdá. Myslíte zarytě pořád na totéž a pak se vám to promítne do spánku.*⁶⁵ Ke motivu snů bych zařadila i Markovu malířskou produkci, jejíž zobrazení mohlo symbolizovat jeho niterné pocity stejně tak, jako tomu je v případě snů: *Ty tvoje portréty, chtěl bych jim rozumět, a chtěl bych, aby byl dopsán ten list o tvou pravdě. Protože to je snad nejhroznější, že všichni máme svou pravdu a nemůžeme pochopit, jak ty naše maličké pravdy, z nichž žijeme nebo na něž umíráme, jsou jen malé plošky čehosi ohromného.*⁶⁶

Kdybych měla obecně shrnout vyprávění všech románů, jsou popisy postav především soustředěny na vykreslení jejich duševního života, ve kterém se střetávají protikladné stavy a pocity, především vášně a povinnosti. Niterné reakce postav jsou v popředí před objasněním vnějších motivů, kterými je chování hrdinů určováno. Málo se dozvídáme o zevnějšku postav, je zmíněn pouze jejich stručný popis. Hrdinové působí svědomitě a duchaplně, v některých líčeních snad až málo životně, protože pokorně přijímají vše, co jim osud nachystal. Blažena se vyrovnává se smrtí několika blízkých lidí, Gertruda je připravena vrátit svému o osm let mladšímu muži svobodu, když pozná, že zatoužil po jiné ženě. Vnitřní rozpoložení obou protagonistek je v rozsáhlých úvahách rozvíjeno pomocí vnitřních monologů, obě ženy prokazují neobyčejnou vnitřní sílu. Až na konci románů dochází k jejich smíření se s osudem, kdy přestávají usilovat o vyšší cíl, ale rozhodují se, jak naloží se zbytkem svého života: *Tomáši, musím vám to říct hned, já vím, jak vás zarmoutím, ale nebudu nikdy vaše. Tenkrát večer jsem vás obelhala, ten dopis mi přispěje, abyste mi odpustil, ale teď už nemohu. Prosím vás, zapomeňte na mě jako na milenku a nechte mě vedle sebe jako člověka. Budu vám tolik vděčna, vezměte si zpátky svůj slib, já budu stejně s vámi, ale zůstanu Pavlova.*⁶⁷

Obrat nastává u protagonisty Arnošta Tejmara, na pohled lhostejného člověka, jehož rozpolcené nitro stále hledá odpovědi. Pokorně nepřijímá rány osudu jako

⁶⁴ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 49 s.

⁶⁵ TAMTÉŽ, 86 s.

⁶⁶ TAMTÉŽ, 59 s.

⁶⁷ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 244 s.

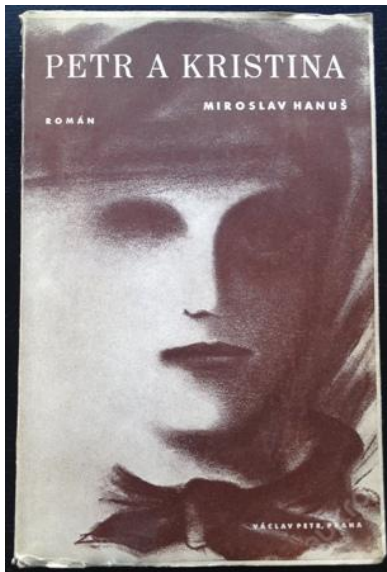
Blažena a dospěl dál, než kam si kladla Gertruda otázky, na které nenacházela odpovědi. Na rozdíl od ní však chtěl znát přesnou příčinu věci. Svoji životní situaci řeší zlomově, jak již bylo řečeno, svým rozhodnutím se snaží odpoutat od minulého života a hledá možnost, jak by ho mohl vyplnit, stejně tak, jako se na konci románu rozhodla Blažena i Gertruda. Domnívá se, že změnou prostředí a lidí, jež ho budou obklopotvat, zapomene na svůj život před fingovanou smrtí a začne znovu: *Žil jsem špatně a uboze a nakonec jsem z toho všeho utekl a chci začít znova. Tomu snad rozumíte, co to je, když je člověk najednou na konci a nemůže, opravdu nemůže dál. Nechte mě tady. Skryjte mě před světem a před tím, co bylo.*⁶⁸

Protagonista čtvrtého románu Petr je na svůj věk čtyřicetiletý duševně velmi vyzrálý, touží po pravdě jako jeho otec, ovšem něco mu k dospělosti ještě chybí: *Až budeš starší, Petře, víš, ne věkem, spíš zkušenostmi, až se naučíš shovívavosti. A budeš schopen – nevím, jak bych to řekla – vědět a neodsuzovat.*⁶⁹ A právě k tomu vede cesta za Arnoštem, aniž by to tušil, přes všechny niterné pocity, myšlenky, utváření názorů, hodnocení situací se s ním emočně sblížil natolik, že ho dokázal neodsoudit, naopak, přivedl ho zpět do života. Cílem cesty byla především touha po sebepoznání, Petr si chtěl ověřit, kdo je člověkem, kterému uvěřil a kterého si zamiloval: *Štval bych se za tebou stejně. Chtěl bych vědět. Protože tě mám rád, musím vědět, že tě mám rád právem.*⁷⁰ A právě zde končí vyprávění románu navazující na předešlý, jenž shrnoval společenské poměry doby, v morálním uvědomění mladého muže, který se k soudobé generaci vyjadřuje.

⁶⁸ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 386 s.

⁶⁹ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 47 s.

⁷⁰ TAMTÉŽ, 249 s.

Obrázek 5: Petr a Kristina⁷¹

3.3 Prostředí

Prostor je systém vztahů určených místy, směry a vzdálenostmi. Zatímco geometrie zkoumá prostor jako abstraktní kategorii, pro literaturu je rozhodující prostor prožívaný a „prohlížený“, subjektivně modelovaný, nesoucí symbolické významy. Prostor ve své konkrétní podobě bývá těsně spjat s časem, což vystihuje pojem časoprostoru.⁷²

Dějištěm prózy *Na trati je mlha* je převážně Praha, která je vykreslena konkrétními reáliemi s minimem místopisných údajů a pražské prostředí se na utváření postav nijak výrazněji nepodílí. Stejně tak je tomu v próze *Pavel a Gertruda*, kde není časoprostor blíže určen, část děje se odehrává v nejmenovaném sanatoriu. V těchto vyprávěních ale hraje významnou roli prostředí interiéru, kde postavy žijí a kde se utváří jejich osobnost. Symbolika interiéru jako uzavřeného prostoru by byla možná vyložit v souvislosti s uzavřeností duší jedince, který řeší své pocity uvnitř sebe a nehovoří o nich. Jako příklad bych uvedla postavu Karla z první prózy. Karel usiloval o napsání hodnotného díla a radši se hlavní protagonistce odcizil, než aby vysvětlil, čím

⁷¹ Obálku vytvořil Jaroslav Šváb, český grafik a ilustrátor, člen Sdružení českých umělců grafiků Hollar.

⁷² PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: MME Mercury Music & Entertainment, s. r. o., 2007. ISBN 978-80-239-9284-7. 231 s.

je jeho lhostejnost k ní způsobena. Soustřeďuje svoji pozornost a mysl především k námětu na nový příběh.

Prostředí exteriéru nabývá důležitosti v prózách *Méněcennost* a *Petr a Kristina*. Zde se uplatňuje princip paralelního zobrazení mezi životem člověka a přírody: *Dovedla ho na okraj lesa a nebránila mu, když jí líbal ruce, ačkoliv zápasila s každou vteřinou, pořád ještě držela na rtech úsměv, ještě, ještě, když přeskočil příkop a když mu boty zaskřípaly o asphalt. Opřela se o strom, o bratrský pěn, mávala, kdykoliv se obrátil a usmívala se ztuhlymi unavenými tvářemi, jejichž svaly jí už působily fysickou bolest. Ne, nesmím přestat, ať on si odnese můj úsměv, snad ho ještě rozeznává, svítí na mne slunce!*⁷³ Jedná se o významný stylizační prostředek sloužící k vyjádření vnitřních pocitů, jak dokládá ukázka. Prostřednictvím konkrétního prostoru, v tomto případě krajiny, vyjadřuje vypravěč nejen stavy a nálady postavy, ale přírodní prostředí je pro ni také útočištěm. Arnošt v *Méněcennosti* opouští město a úlevu od svých nezvladatelných niterných stavů hledá v prostředí venkova. Přírodní motivy nemají pouze funkci paralelního doprovodu epických událostí, ale také funkci kontrastní. Jedná se o kontrast mezi prostředím vesnice a města. Obyvatelé vesnice jsou semknuti se zemí, od svého rodného prostředí se nejsou schopni odpoutat, což v próze *Petr a Kristina* vysvětluje postava Kristiny loučící se s Petrem, který se vrací zpět do města.

*Paralelu mezi životem v přírodě a lidské společnosti ještě zvýrazňuje vsazení lidského života do přírodního koloběhu.*⁷⁴ Jako příklad bych uvedla symboliku podzimu, která je hlavním spouštěčem Blaženiných bezútěšných vzpomínek v próze první: *Těžké, šedé mraky visely nad listopadovou nedělí Blaženiných narozenin. Dnes je mi dvacet let, říkala si od rána, ale pořád byla klidná. Dvacet let, to je kus života, mnohým dojde dech dřív, teď teprve musíš ze sebe něco udělat. Taková dvacítko zavazuje. Tatínek, táta, Michael, to je pravda, ti tě měli rádi. Ti jsou mrtví.*⁷⁵ Cyklus roku má zde existenciální aspekt, je pozadím proměňujících se nálad.

⁷³ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 394 s.

⁷⁴ *Expresionistické směřování Josefa K. Šejhara (studie)* [online]. Eva Štědroňová, poslední revize 27. 3. 2013 [cit. 17. 6. 2016]. <<https://elearning.fp.tul.cz/mod/page/view.php?id=5817>>4 s.

⁷⁵ HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 176 s.

3.4 Vyprávění a vypravěč

Vyprávění (narace) příběhu není jen prostou informací o něm; je živým vyličením individuálních osudů a událostí, poskytujícím zážitek z příběhu i z narativního aktu. Vyprávění má k tomu účelu na výběr řadu postupů a forem, které jej činí plastickým, pružným, odstíněným, emotivním. Roli přitom hraje zejména pořádek vyprávění, jeho tempo, druh řeči a typ vypravěče.⁷⁶

Z hlediska kompozice vyprávění může být příběh vyprávěn chronologicky, retrospektivně nebo anticipačně. Chronologické vyprávění respektuje přirozený sled událostí, tedy od minulosti do současnosti, od mládí ke stáří, od příčin k následkům. Retrospektiva příběh předjímá, nejdříve objasňuje psychologické motivace určitých činů a poté vypráví, co jím předcházelo. Retrospektiva se prolíná s chronologií, příhody v ní mají časovou návaznost. Obdobným postupem je anticipace, kdy v průběhu vyprávění jsou líčeny události, které teprve nastanou. Dalším prostředkem je prolínání časových perspektiv příznačné pro lidské prožívání času, jedná se o vhledy do minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Paralelní události vypravěč líčí postupně, přitom se udály ve stejné době. Důležité je tempo vyprávění, což je estetický efekt, který není možné objektivně změřit, ale teoreticky klesá ve vyprávění úměrně s délkou textu, jestliže je velikost časového intervalu neměnná. Tempo může čtenář ve vztahu ke kontextu pociťovat jako zrychlené nebo naopak zpomalené, což chrání text před monotónností. Prostředky napomáhající proměně tempa jsou mezera a sumarizace. Mezera je prostředkem ke zrychlení vyprávění, určitému časovému období v textu není věnován prostor. Sumarizace vypráví o dlouhém časovém období v krátké zmínce. Ke zpomalení děje slouží například popisy, úvahy a opakování. Vyprávění užívá různé druhy řeči, *konkuruje si zejména ich forma a er forma, řeč přímá, nepřímá a polopřímá, řeč pronesená a myšlená, monolog a dialog.⁷⁷*

Důležitou úlohu hraje vypravěč, který je hlavním informátorem o příběhu a může mít rovněž podobu literární postavy. Jednotlivé typy vypravěče rozlišujeme podle účasti vypravěče v příběhu a z hlediska způsobu vyprávění. Nadosobní vypravěč neboli

⁷⁶ PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: MME Mercury Music & Entertainment, s. r. o., 2007. ISBN 978-80-239-9284-7. 205 s.

⁷⁷ TAMTÉŽ, 209 s.

vševědoucí je vně příběhu, plně informovaný a znalý myšlenek a pocitů postav. Ví o minulosti i budoucnosti příběhu, má možnost nahlížet do jeho zákulisí. Osobní vypravěč splývá s postavou. Jeho řeči se dozvídáme omezené informace o příběhu z jeho vlastního hlediska, tedy druhem vyprávění je ich forma. Neosobní vypravěč nebo také oko kamery zaznamenává informace z vnějšího hlediska, nedozvídáme se o niterných stavech hrdinů. Vypravěč reflektor promlouvá v er formě, ale zaznamenává pohled zevnitřku postavy, tedy je opakem tzv. oka kamery. Vypravěč autorský není jednoznačně definován, v případě užití ich formy zaujímá osobní postoj k vyprávění a určuje vývoj událostí.

Román *Na trati je mlha* o prvních třiceti letech života protagonistky Blaženy je vyprávěn chronologicky, prolínají se časové perspektivy, což je příznačné pro lidské prožívání času. Vypravěč hovoří v er formě, je oddělen od pásma postav. Jedná se o nadosobního vypravěče, tedy vševědoucího. Román druhý *Pavel a Gertruda* je vyprávěn retrospektivně, obsahuje prolog se začátkem a epilog s koncem manželského života Gertrudy a Pavla, jež jsou rámcem pro vyprávění o prehistorii obou partnerů. Ze strany autora se jedná o zásadní přestavbu psychologického románu, oproti vyprávění v prvním románu je v retrospektivním vyprávění dle mého názoru více napětí, což způsobuje zmíněná retrospektiva. Postavu lépe chápeme skrze její vylíčení událostí, pohnutek a prožitků a máme větší pochopení i pro ospravedlnění mnohdy negativních skutků. V prologu se dozvídáme o nejistotě obou partnerů před vstupem do manželství a následně po něm, a to formou rozsáhlých vnitřních monologů. V počátku epilogu jsou negovány všechny předešlé plány milenců Pavla a Gertrudy týkající se budoucnosti a společného života. Pomocí sumarizace se dozvídáme o třech společných letech manželů. Tímto postupem dochází k oživení vyprávění, jež nepokračuje časem, kterým skončilo v prologu. Do děje vstupuje třetí aktér milostného trojúhelníku, a to jak v epilogu prózy *Pavel a Gertruda*, tak ve druhé knize románu *Na trati je mlha*, která je již celá věnovaná manželství Blaženy a Karla. Nadosobní vypravěč promlouvající v er formě nedává v tomto momentu prostor přílišným úvahám, vyprávění má prudší spád a soustřeďuje se na reakce postav, na jejich pohled na to, jak se rodí činy a jaká je jejich osudovost. Jedná se například o zmatek Blaženy při blížící se volbě mezi dvěma muži a o reakci Gertrudy na mužovu nevěru, ke které ho ale sama dovedla. Vyprávění je věnováno především nitru postav, jejich rozpoležení, vnitřním zmatkům a následnému

rozhodování v souladu s mravními zásadami. V úplném závěru obou knih děj graduje v dialozích a vnitřních monolozích postav v průběhu rozhodujících událostí, což je obvyklé schéma psychologického románu.

Postavy obou výše zmíněných románů užívají vnitřních monologů, což se podílí na jejich plastickém vykreslení, vypravěč nadosobní se hodnotících komentářů zdržuje. Opakování motivů, které je prostředkem zpomalení děje, vede právě ve vnitřních monolozích postav k osvětlení prožitku a následujícího jednání postavy. Příkladem může být Blaženino prožívání lásky jak fyzické, tak citové, její chladnost mohla být podpořena zlomovými okamžiky v jejím dětství a dospívání, což byla smrt otce, pěstouna a nevidomého svěřence Michaela. Směřuje se k formě vyprávění, tzv. proudu vědomí, při němž se v chaotickém proudu odhalují skryté pohnutky lidského jednání a různé psychické komplexy. V románu *Pavel a Gertruda* má opakování význam úniku od reality: *Pavel se často vracel k předsvatebnímu rozhovoru s Tomášem, a pak usilovně přivolával na pomoc první dny lásky v sanatoriu. Jen v nich nacházel bezpečí a Gertruda zakrývala úsměvem rozpaky.*⁷⁸ V *Méněcennosti* pronásledují opakované vzpomínky na minulost Arnošta, který nemůže najít klidu, a dohánějí ho až k fingované smrti: *A tak se Arnošt vrátil. K Monice, ke Kateřině, ke dvěma synům, k večerím u matky a k práci. Ani v době bláznovství se jim nevyhýbal, teď se k nim přimyká tvrdě a nesmlouvavě.*⁷⁹ Vypravěč tedy opakování užívá záměrně, má připomenout prvopočátek všech duševních zvrátů, od nichž se psychika jedince odvíjela.

Romány *Méněcennost* a *Petr a Kristina* jsou fabulačně vzájemně propojeny, oproti románům předchozím však dochází ke změně vyprávění, stěžejní pro vypravěče je zobrazit vnitřní proces, který vede ke společensky akceptovatelnému mravnímu postoji. Důraz je však kladen také na rozvinutí děje. Vyprávění je opět chronologické s prolínáním časových rovin, vypravěč je vševědoucí a promlouvá v er formě. Dochází nejen k opakování prožitků z minulosti, ale jsou také líčeny paralelní události, které postavy prožívaly v době, kdy k sobě nacházely cestu. Jedná se například o epizodu z *Méněcennosti* o Monice a její rodině, než se setkala kvůli úrazu s Arnoštem jako

⁷⁸ HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 168 s.

⁷⁹ HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 287–288 s.

lékařem v nemocnici. Paralelní událostí začíná i román *Petr a Kristina*, znovu se z *Méněcennosti* dozvídáme o odchodu Arnošta, tentokrát ale z pohledu jeho syna Petra. Recipientův prožitek se obohacuje, otevírá se možnost nahlédnutí do Petrova nitra, tak jak on sám prožíval poslední vyprávěné události.

Oproti prvním dvěma románům se vypravěč v románech *Méněcennost* a *Petr a Kristina* zaměřuje kromě vnitřních monologů na rozsáhlé realistické popisy líčící vesnickou krajinu v průběhu celého roku, s jejíž podobou korespondují myšlenky a pocity hrdinů. Výrazné je sepětí se zemí: *To je asi tak: když byste někde prožil něco zlého, kdyby vás někde nenáviděli, mohl byst utéci, odstěhovat se a zapomenout, začít někde znova. Ale tady odtud nemůže utéci nikdo. Tady jsou lidé přirostlí k zemi, to je pro ně víc než domov. Nemohu prostě odtud.*⁸⁰ Člověk a příroda je zobrazen s pomocí paralely a kontrastu: *A tak prožívala jaro se stromy, s trávou a květinami a poznala jen málo chvil, kdy pro jejich slávu nového života zapomínala na zbytečnou trpkost toho, který byl určen jí.*⁸¹; *Zvedla k němu užaslé oči, jako by postřehla výstražnou barvu jeho hlasu, když ji objal, těžce a zapomínaje na její křehkost, usmála se mu vstříc s odleskem dětských vzpomínek, jako by ho chtěla přivolat zpátky do svojí skutečnosti, již byla krajina mytické nevinosti.*⁸² Všechny prostředky je užito tak, aby vypovídali o vnitřním dění postav.

⁸⁰ HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 283 s.

⁸¹ TAMTÉŽ, 179 s.

⁸² TAMTÉŽ, 255 s.

Závěr

Hanušova narativní struktura psychologických románů ze čtyřicátých let se proměňuje. Od jedince zobrazeného v komorním prostředí se vyvíjí směrem k postižení společenského prostředí, které postavy obklopuje a jehož jsou integrální součástí. Rozsáhlé vnitřní monology jsou postupně nahrazovány objektivizujícím vyprávěním a popisy reálií.

Z hlediska poetiky psychologického románu je ve středu sledovaných románů jedinec, jeho často protikladné niterné stavy a proměňující se psychika. Analyzovány jsou pohnutky vedoucí k určitému chování, ovšem postava více přemýšlí, než aby jednala. Na základě svých rozborů považují za nejdůležitější fázi v Hanušových psychologických románech dětství a dospívání jedince, tedy dobu, v níž se formuje jeho osobnost a na základě negativních zážitků či zkušeností se rovněž vytvářejí různé psychické poruchy, jimiž postava trpí ve svém osobním životě, především v rodinných a milostných vztazích. Velmi důležitý je přístup jedince k morálce a víře, které podstatným způsobem ovlivňují jeho rozhodování a činy.

Na úplný závěr bych stručně shrnula hlavní témata románů, a to z hlediska vývoje Hanušovy prózy. Námětem usilování o mravní jednání, s vysokými ideály a představami o lásce, se zabývá próza *Na trati je mlha*. Podobné téma má rovněž milostný román *Pavel a Gertruda*, zabývající se ryzostí a opravdovostí lidských vztahů. Tematické rozšíření přichází s románem *Méněcennost*, který milostná témata prolíná se společenskými vztahy. Zlomový v tomto směru je román poslední, *Petr a Kristina*, v němž dochází k ujasnění mravního vztahu člověka ke společnosti a k překonání vnitřních rozporů spjatých s privátní sférou jedince.

Seznam použité literatury

Primární literatura

- HANUŠ, M. *Na trati je mlha*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1940. 389 s.
- HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1942. 243 s.
- HANUŠ, M. *Méněcennost*. Praha: Melantrich, 1972. 385 s.
- HANUŠ, M. *Petr a Kristina*. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944. 393 s.

Sekundární literatura

- FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2/I. H–J*. Praha: Academia, 1993. 592 s. ISBN 80-200-0468-8. Miroslav Hanuš, s. 72–73.
- HALOUZKOVÁ, P. *Psychologické romány Karla Josefa Beneše*. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury, 2012. 61 s. Bakalářská práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Jiří Poláček, CSc.
- HODROVÁ, D. *...na okraji chaosu...* Praha: Torst, 2001. 865 s. ISBN 80-7215-140-1
- JUNGSMANN, N. Miroslav Hanuš. *Literární noviny*, 1967, roč. XVI., č. 20.
- Kolektiv autorů Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984. 468 s.
- MOCNÁ, D.; PETERKA J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X. Psychologický román, s. 554–560.
- MOLDANOVÁ, D. Zrození psychologického románu z románu ztracených iluzí. *Česká literatura*, 1987, roč. 35, č. 1, s. 30–45. ISSN 009-0468.
- PEŠAT, Z.; STROHSOVÁ, E. (eds.). *Dějiny české literatury IV*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1995. 714 s. ISBN 80-85865-48-3
- PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Jiloviště: MME Mercury Music & Entertainment, s. r. o., 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7

- RYŠKOVÁ, L. *Vybraná díla psychologické prózy Václava Řezáce (Černé světlo) a Jaroslava Havlíčka (Ta třetí)*. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a knihovnictví. Český jazyk a literatura, 2012. 59 s. Bakalářská diplomová práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.; Mgr. Darina Lukášová.
- SOUČKOVÁ, M.; HAVRÁNEK, B. *Posmrtný odlitek z prací Věry Liškové*. Praha: Melantrich, 1945. 188 s. K typologii románu psychologického, s. 47–66.
- STICH, A. Trápení s řečí postav. *Knižní kultura*, 1964, č. 7.
- SVOBODOVÁ, S. *Analýza psychologického románu Václava Řezáce Černé světlo*. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra české literatury, 2010. 49 s. Bakalářská práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Jiří Poláček, CSc.
- ZEMAN, M. a kolektiv pracovníků ÚČSL ČSAV. *Poetika české meziválečné literatury (Proměny žánrů)*. Praha: Československý spisovatel, 1987. 356 s. Psychologický román (Dobrava Moldanová), s. 213–234.

Internetové zdroje

- AUTOR NEUVEDEN. FDb.cz [online]. [cit. 15. 6. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/19259-miroslav-hanus.html>
- AUTOR NEUVEDEN. Databazeknih.cz [online]. [cit. 15. 6. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.databazeknih.cz/knihy/na-trati-je-mlha-302202>
- AUTOR NEUVEDEN. Antikvariát u Prahy [online]. [cit. 15. 6. 2016]. Dostupný na WWW: <http://antikvariat-u-prahy.cz/kniha/miroslav-hanus-pavel-a-gertruda-1942>
- AUTOR NEUVEDEN. Antikvariát U nás [online]. [cit. 15. 6. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.antik-u-nas.cz/socialni-a-psychologicke-romany/knihy/romany/socialni-a-psychologicke-romany/menecennost/13978.html>
- AUTOR NEUVEDEN. Databazeknih.cz [online]. [cit. 15. 6. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.databazeknih.cz/knihy/petr-a-kristina-240511>

- *Slovník české literatury po roce 1945, Kamil Bednář* [online]. Přemysl Blažíček, 1995, poslední revize 27. 1. 2006 [cit. 10. 1. 2016].
<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=21&hl=kamil+bedn%C3%A1%C5%99+>>
- *Slovník české literatury po roce 1945, Miroslav Hanuš* [online]. Přemysl Blažíček, 1995, poslední revize 31. 5. 2006 [cit. 3. 11. 2015].
<www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=734&hl=miroslav+hanu%C5%A1+>
- *Expresionistické směřování Josefa K. Šejhara (studie)* [online]. Eva Štědroňová, poslední revize 27. 3. 2013 [cit. 17. 6. 2016].
<<https://elearning.fp.tul.cz/mod/page/view.php?id=5817>>
- *Wikipedie, Jaroslav Šváb* [online]. Poslední revize 8. 8. 2015 [cit. 17. 6. 2016].
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_%C5%A0v%C3%A1b>
- *Wikipedie, Libor Fára* [online]. Poslední revize 4. 5. 2016 [cit. 17. 6. 2016].
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Libor_F%C3%A1ra>